

- 9 Vývoj v rámci globálních měřítek je zásadně urychlován, pokud do vývojových procesů činně vstupují jednotlivé systémy. V případě člověka dochází k tzv. řízené evoluci, protože je schopen duchovních úkonů: poznávání i tvůrčí činnosti. Srov. FERRARO, S. *Atteggiamenti nei confronti dell'evoluzione pilotata*. In: ANCONA, G. (ed.) *Cosmologia e antropologia. Per una scienza dell'uomo*. Padova: Edizioni Messaggero, 1995, s. 96–120.
- 10 Poznatky i znalosti jsou a budou vždy velkým kulturním bohatstvím. K. P. LIESSMANN ukazuje na úskalí čistě znalostní kultury, srov. jeho publikaci *Theorie der Unbildung. Die Irrtümer der Wissensgesellschaft*. München – Zürich: Piper Verlag, 2009.
- 11 Ucelené pojednání k tématu srov. BROŽ, P. *Silentium, nebo afazie? Dvojí postoj slova. Epistemologický statut mluvy o Bohu*. In: JUHÁS, V. et al. *(Ne-)možnost hovořit dnes o Bohu. Štúdie o (ne-)náboženskom jazyku*. Košice: Verbum, 2013, s. 41–80.
- 12 Jako modly postmoderny tyto izolované, autonomizované rysy, které jinak k celkové vizi lidské existence patří, analyzuje SEQUERI, P. *Contro gli idoli postmoderni*. Torino: Lindau, 2011, zvláště kapitoly *Giovani*, s. 31–54, a *Crescita*, s. 31–54.
- 13 ALFARO, J. *Teologia del progresso umano*. Assisi: Cittadella Editrice, 1969, s. 33.
- 14 HAVELKA, M. (ed.) *Spor o smysl českých dějin 1895–1938*. Praha: Torst, 1995.
- 15 LÖWITH, K. *Weltgeschichte und Heilsgeschehen. Die theologischen Voraussetzungen der Geschichtsphilosophie*. Stuttgart: Verlag J. B. Metzler, 2004, s. 11.
- 16 Sekularizovanou eschatologii, tj. dějiny v jejich celkovém účelu, dokládá K. Löwith na postavě K. Marxe, srov. *Weltgeschichte und Heilsgeschehen*, s. 42–61.
- 17 BERGOGLIO, J. M. – FRANCESCO. *Guarire dalla corruzione*. Bologna: EMI, 2013, s. 18–20.
- 18 Tamtéž, s. 40.
- 19 Encyklika *Redemptor hominis*, Roma 4. 3. 1979, česky *Vykupitel člověka*. Řím: Velehrad – křesťanská akademie, 1979.

Summary: What Project humanizes human Progress? The one guaranteed by God

One of the essential characteristics of the man is his active approach to life. The author based his reflection on the question: Is human creativity always guarantor of human progress? He gradually opens three main spheres of thought, which are bind to progress: creative activity connected with hope; speech process - the terms of any „art“ of the human spirit and the question of the progress, which passes through its own failure. The article concludes with the basic idea of the whole essay: the progress can hope for success if it is guaranteed by God.

ČESKÁ A SVĚTOVÁ TEOLOGIE V OBDOBÍ LET 1850–1950 TVÁŘÍ V TVÁŘ PROBLEMATICE EVOLUČNÍHO VZNIKU ČLOVĚKA

Ctirad Václav Pospíšil

V TOMTO PŘÍSPĚVKU AUTOR NA ZÁKLADĚ DOBOVÝCH PUBLIKACÍ PŘEDKLÁDÁ CELOU ŘADU NOVÝCH INFORMACÍ O POSTOJI ČESKÉ KATOLICKÉ TEOLOGIE V OBDOBÍ 1850–1950 K PŘÍNOSŮM MODERNÍ PŘÍRODOVĚDY, KONKRÉTNĚ V OBLASTI ASTRONOMIE, EVOLUČNÍ KONCEPCE VZNIKU ROSTLINNÝCH A ŽIVOČIŠNÝCH DRUHŮ A KONEČNĚ PŘEDEVŠÍM V OBLASTI EVOLUČNÍ KONCEPCE VZNIKU LIDSTVA.

Vzhledem k tomu, že v posledních zhruba deseti letech znatelně narůstá někdy až nevybíravá ateistická propaganda,¹ která nyní pro změnu přichází zejména z anglofonních zemí a staví na tak zvaném „přírodovědeckém světovém názoru“,² je naléhavě třeba, abychom dokázali pokojně, pokorně, ale také věcně a jasně (srov. 1 Pt 3,15–16) obhajovat křesťanskou vírou v první řadě před soudem svého vlastního rozumu či svědomí a následně v tomtéž úsilí pomáhali rovněž těm, kdo jsou nám nějakým způsobem svěření. Z uvedeného důvodu také vznikl tento článek, v němž vycházím z nedávno editované vlastní monografie se stejným tematickým zaměřením.³ Ještě před tím, než se budeme přímo věnovat problematice avizované v titulu tohoto příspěvku, zmíním se nejprve o tom, jak česká katolická teologie reagovala na přínosy v oblasti astronomie a také na evoluční teorii vzniku živočišných a rostlinných druhů.

1. Reakce české teologie na přínosy astronomie

V poměrně rozsáhlém souboru textů zejména z druhé poloviny 19. století jsem nenarazil ani na jednoho autora, který by četl první kapitolu knihy *Geneze* fundamentalisticky.⁴ Žádný z českých teologů neměl problém s přijímáním Laplaceovy teorie vzniku Slunce a planet. Dokonce se setkáváme s okřídlenými výroky, podle nichž Bible rozhodně není neomylnou autoritou v oboru přírodních věd.⁵ Zkrátka a dobře, naši předchůdci zastávali

téměř totožné postoje, jako zastáváme dnes my, i když pochopitelně jejich znalosti astronomie korespondovaly s dobou, kdy žili a tvořili.⁶

V dané souvislosti je vhodné zmínit důležitou metodologickou zásadu. Přírodní vědy nejsou kompetentní k tomu, aby se vyjadřovaly k otázce existence či neexistence Boha. Pokud to přírodovědci činí, ocitají se na poli filosofie a teologie, což by také měli upřímně přiznávat. Jakmile totiž podobné výpovědi předstírají autoritu přírodovědeckou, pak se zdá, že jsme povinni takové pojmání skutečnosti bezvýhradně přijímat. Přiznává-li se ale upřímně, že se pohybuje v oboru filosofie, pak se jedná pouze o názor, který druhý není povinen sdílet.

My katolíci bychom pochopitelně měli odmítat nejenom tak zvaný „přírodovědecký ateistický světový názor“, který nám dlouhá desetiletí předkládali ideologové komunismu, ale také „přírodovědecký světový teistický názor“, který tu a tam hlásají někteří obhájci víry zejména z USA. Existence Boha se nedá prokázat nebo zamítat jen na základě údajů přinášejících přírodními vědami. Tak zvané přirozené poznání Boha, o němž hovoří Písmo (srov. Mdr 13,1–8; Ř 1,20), má evidentně mudroslovnou, filosofickou a teologickou autoritu. V dané souvislosti je velmi zajímavé, že vrcholné magisterium katolické církve ve druhé

PROF. CTIRAD V. POSPIŠIL, TH.D.

Přednáší dogmatickou teologii na CMTF UP v Olomouci, na KTF UK v Praze a na HTF UK v Praze. Specializuje se na oblast metody v dogmatické teologii, christologii a soteriologii, trojiční teologii. Je členem několika oborových rad, korespondentem MPMA (Mezinárodní papežské mariánské akademie). Je autorem řady monografií a odborných studií.

Překládá teologickou a spirituální literaturu, zejména z románských jazyků. Je překladatelem řady dokumentů magisteria, Mezinárodní teologické komise a Papežské biblické komise. Hlásí se k františkánské spiritualitě.

polovině 19. století o darwinismu vůbec nehovořilo a v zásadě stále opakovalo jediný apel: Teologové se nesmějí vměšovat do toho, co přísluší přírodovědcům, a přírodovědci se nesmějí vměšovat do toho, co patří do kompetence filosofie a teologie.⁷

2. Teologie a teorie evolučního vzniku rostlinných a živočišných druhů

V zahraniční odborné literatuře, která se zabývá danou otázkou, se zpravidla pod pojem darwinismus zahrnuje jak právě nastolená problematika, tak tematika evolučního vzniku člověka.⁸ Teologie ale na právě nastíněné záležitosti reagovala výrazně odlišně. Zdá se být nepochybné, že čeští teologové projevovali od počátku otevřenost možnosti evolučního vzniku živočišných a rostlinných druhů. V zásadě platilo a platí pravidlo, podle něhož Bible učí, že Bůh stvořil život, naproti tomu způsob, jak si při tom počínal, určitě není předmětem zjevení, a proto rozhodně nemáme povinnost stavět se k evoluci v oblasti fauny a flóry striktně negativně.⁹ Naši předchůdci odmítali pouze to, že vše by se mělo odehrát na základě čiré nahodilosti, neboť takovýto postoj implikuje jasnou negaci existence Boha stvořitele.¹⁰ Lze tudíž opět konstatovat, že čeští teologové již ve druhé polovině 19. století zastávali v zásadě tentýž postoj jako my dnes.

3. Světová a česká teologie a teorie evolučního vzniku člověka

Daná problematika je velmi komplexní, a proto se pokusím celou expozici kondenzovat do několika postupných kroků, které budu pro přehlednost číslovat. Mělo by být zřejmé, že v tomto případě je nevyhnutelné mnohem více informovat o kontextu světové teologie a přírodovědy nežli v předešlých dvou bodech, protože jinak by pozice českých teologů nebyla srozumitelná.

1. Charles Darwin sice vydal svou věhlasnou monografii o vzniku člověka cestou evoluce z animálních předků v roce 1871,¹¹ nicméně tato idea se v odborných kruzích objevovala o řadu desetiletí dříve ve světové¹² i české literatuře.¹³

2. Bylo by hrubou chybou považovat Ch. Darwina za ateistu, jak nám to nepravdivě vnucovala komunistická ideologie.¹⁴ On sám ve svém životopise dosvědčuje, že byl nejprve hluboce věřícím křesťanem. Po návratu z cesty na lodi Beagle však bylo proti jeho rozumu přijímat holou vírou biblické zázraky. Ukazuje se, že přemrštěná a k fundamentalismu inklinující exegeze neupevňuje víru, ale přesně naopak ji může v mnoha myslích likvidovat. V době, kdy psal o původu druhů, věřil anglický přírodovědec v Boha, a proto se označoval za teistu. Vyznával dokonce to, co dnes označujeme jako inteligentní plán. Prapůvodně chtěl napsat, že první živý organismus stvořil Bůh, na základě kritiky ze strany přátel však od toho upustil. Konečně dospěl k meto-

dologickému agnosticismu, protože jako přírodovědec k otázce náboženství a existence Boha nemohl říci zhola nic. Je nesporné, že ve spisech tohoto velikána světové vědy nenajdeme ani jeden přímý výrok, který by zesměšňoval nebo odsuzoval víru v Boha.¹⁵

3. Mnozí teologové, kazatelé i katecheté se relativně často odvolávají na výrok Jana Pavla II. o tom, že mezi živočichem a člověkem existuje tak zvaný ontologický skok. S tím bývá spjata teze, podle níž lidské tělo vzniklo cestou evoluce. V určitém okamžiku pak byl takovýto tvor na základě přímého Božího zásahu vybaven lidskou duší.¹⁶ V současné české literatuře jsem ale nikde nenalezl zdroj této myšlenky, která byla výslovně vyjádřena již v roce 1871 v monografii anglického přírodovědce, jenž ve čtyřicátých letech 19. století konvertoval ke katolicismu: MIVART, ST. G. J. *On the Genesis of Species*. London: Mac Milland and co., 1871. Náznačky této teze se však objevovaly mnohem dříve.¹⁷ V pozadí stála nepochybně aristotelovská definice člověka jako rozumem obdařeného živočicha.

4. Teologická scéna u nás byla ve druhé polovině 19. století jednoznačně proti evoluční koncepci vzniku lidstva. Důvodů bylo několik.

V první řadě si musíme uvědomit, že rodící se věda jménem paleoantropologie nedávala až do konce 19. století dostatečně přesvědčivé doklady ve prospěch pravděpodobnosti Darwinovy teorie. Například objev kostí neandertálců z roku 1856 vyvolal ostrou a dlouhotrvající odbornou diskusi, která dospěla k více méně uspokojivému konsensu vědců až na počátku 20. století. Původní hodnocení neandertálců jako určitého vývojového mezičlánku bylo v posledních desetiletích výrazně modifikováno a tito naši předkové byli v jistém ohledu „rehabilitováni“. Tvrdil-li tedy někdo ve druhé polovině 19. století, že neandertálci nejsou dokladem evolučního vzniku lidského rodu, nebyl tak úplně daleko od pravdy. Postoj českých teologů byl proto v dané věci vzhledem ke stavu vědění oprávněný.

V odborné literatuře určitého druhu se dodnes vyvolává zdání, jako by proti evoluci v oblasti antropologie byli pouze teologové. Skutečnost však byla výrazně odlišná. V českém prostředí se ve druhé polovině 19. století stavěli ostře proti této teorii také představitelé jiných vědních oborů. Konkrétně to byly osobnosti jako: J. Barrande,¹⁸ J. E. Purkyně,¹⁹ T. G. Masaryk,²⁰ F. Palacký.²¹ Důvodem odporu bylo především to, že darwinismus implikoval riziko rasismu a eugeniky, což se nakonec smutně projeвило v následujících desetiletích zejména v anglofonních zemích a vrcholně odporným způsobem v Německu. Teologové tudíž v dané věci kopírovali ve společnosti většinový postoj.

Právě důsledně antirasistický a následně antieugenický postoj je výrazným pozitivem české katolické teologie. Nenajdeme zde byť jen nepatrný náznak rasistické ideologie.²²

5. Světová teologická scéna se od sedmdesátých let 19. století polarizovala: většina teologů Mivartovu tezi sice odmítala, nicméně existovali také osvícení a odvážní teologové, kteří se k ní hlásili. Vedle toho je třeba vidět, že i ti, které Mivartova teze nepřesvědčovala, byli vůči ní více méně tolerantní. Ve světové literatuře se hovoří o pěti teozích, kteří byli kvůli dané záležitosti vyšetřováni Kongregací sv. officia (dnešní Kongregace pro nauku víry). Nikdo z nich ale nebyl potrestán.²³ Jedná se o autory: RAFFAELE CAVERNI (1837–1900), MARIE-DALMACE LEROY (1828–1905), JOHN AUGUSTINE ZAHM (1851–1921), GEREMIA BONOMELLIHO (1831–1914, od roku 1871 až do smrti byl biskupem

v diecézi Cremona), JOHN CUTLEY HEDLEY (1837–1915, biskup z Newportu). Není tedy rozhodně pravda to, co se šíří na českém internetu, že Pierre Teilhard de Chardin by měl být prvním, kdo v dané věci prolamoval ledy.

6. Čeští teologové se k Mivartově tezi stavěli kriticky především proto, že tento model humanizace implikuje neúměrnou míru dualismu mezi lidským tělem a lidskou duší, jako kdyby člověk byl složen ze dvou podstat, které spolu nejsou sjednoceny v jedinou bytost,²⁴ což odporuje jak biblické antropologii, tak dogmatu, které bylo prohlášeno v roce 1312.²⁵ Dlužno podotknout, že tato výhrada vůči Mivartově tezi má svou váhu dodnes, a proto není radno ji jen tak opomíjet.

7. Velmi významným představitelem české přírodovědy, který přijímal Darwinovu evoluční teorii, i když ji interpretoval vitalisticky, byl syn českého literáta a světově proslulý botanik Josef Ladislav Čelakovský.²⁶ Když obhajoval evoluční způsob vzniku lidstva, vyslovoval již v sedmdesátých letech 19. století názor, podle něhož by měl Bůh člověka stvořit cestou kontinuálního vývoje jak po tělesné, tak po duchovní stránce. Jedná se o tezi jeho kolegy a přítele, německého biologa Alexandra Brauna (1805–1877). Odpadá zde sice problém dualismu, nicméně v této koncepci neexistuje jasný předěl mezi člověkem a živočichem, což je pro teologii ještě větší problém než dualismus Mivartovy teze. Mivartovu tezi hájil u nás v devadesátých letech 19. století věhlasný fyziolog František Mareš.²⁷

8. Stav údajů poskytovaných paleoantropologií se výrazně posunul v období let 1900–1920. Množství nálezů narůstalo, také hodnotící metody byly mnohem propracovanější, a proto se právě v tomto období ukazovalo, že teorie evolučního vzniku lidstva je více méně pravděpodobná. Zejména v Německu se proto stále více katolických teologů otevřeně hlásilo k Mivartově tezi. U nás tento krok výslovně učinil ve své vynikající učebnici katolický kněz a středoškolský profesor BEDŘICH AUGUSTIN: *Základní náboženská nauka (Apologetika)*, Praha: Československá akciová tiskárna, 1926. Kniha měla celkem šest vydání a učilo se podle ní až do roku 1948. Minimálně dvě generace české katolické inteligence proto neměly s evolučním způsobem vzniku – stvoření člověka v zásadě větší problémy.

9. Darwinismus byl však ve čtyřicátých a padesátých letech 20. století značně diskreditován jednak nacistickou rasistickou ideologií (sociální darwinismus) a následně také tím, že z něj komunistická ideologie učinila součást tak zvaného přírodovědeckého světového názoru. Nelze se proto divit, že se v tomto období setkáváme v katolické teologii s určitým ostychem. Právě do této situace u nás vstoupily na konci šedesátých a v první polovině sedmdesátých let do širšího povědomí spisy Pierra Teilharda de Chardin. Není divu, že mnohé jeho myšlenky působily jako osvobození, protože nyní evoluci vykládal nejen odborník v oblasti paleoantropologie, ale také katolický kněz a jezuita. Rozhodně ale neplatí, že tento velikán křesťanského myšlení by byl prvním, kdo by v dané věci prorážel cestu. Dlužno poznamenat, že jeho koncepce se v mnohém podobala Braunově tezi.²⁸

4. Závěr

Mělo by být pochopitelné, že dokumentace četných a často výrazných oprav našeho současného kolektivního mínění o postojích české a v případě evolučního způsobu vzniku – stvoření lidstva také světové teologie a přírodovědy mohla být v tomto příspěvku pouze orientační. Zároveň si ale dovoluji tvrdit, že tato krátká studie vybavuje katechety a pastorační pracovníky dostatkem údajů k objasňování dané problematiky.

Výše jsme uvedli, že jak Mivartova, tak Braunova teze nejsou bez problémů. Současný stav bádání v oblasti paleoantropologie by ukazoval spíše na Braunovu tezi, protože naši předci se evidentně rozvíjeli i na rovině psychiky, technologických dovedností, schopnosti komunikovat. Kde ale leží jasný předěl mezi živočichem a člověkem? Podle mého soudu bychom tento pomyslný Rubikon neměli hledat na rovině technologie, nýbrž přednostně v oboru etiky. To, co nejzřetelněji odlišuje člověka od pouhého živočicha, je přece mravní odpovědnost, kterou pochopitelně žádný živočich nemá. Ve kterém okamžiku pradějin se naši předkové pochopitelně skokově přenesli přes tento práh plné humanity, protože mravní odpovědnost buď je, anebo není, toť neprobadatelné mystérium. Člověka by proto bylo možno definovat také jako živočicha schopného hřešit. Není ale právě tohle vlastně jádrem biblické zvěsti o prvních lidech? Navíc se ukazuje, že dramatický proces humanizace stále trvá a souvisí s mravním vědomím, odpovědností a svědomím. Následně by nemělo být tak obtížné pochopit, že vrcholnou formou humanity je pro nás Muž z Nazareta jako vzor a příklad k následování. V tomto kontextu se stává zřejmější hloubka tvrzení II. vatikánského koncilu, podle něhož ten, kdo následuje Ježíše Krista, opravdového člověka, se tím samým stává více člověkem.²⁹

Poznámky:

- 1 „Je politováníhodné, že v posledních letech se dostala do módy forma ateismu, která je náboženství veskrze nepřátelská a vysmívá se každé představě objektivního smyslu a hodnoty vesmíru. Dobří vědci, jako například Francis Harry Circk, Carl Sagan, Stephen Hawking, Richard Dawkins, Jacques Monod a Peter Atkins, vydali knihy, které otevřeně zesměšňují náboženskou víru, a při svých útocích si činí nároky na autoritu své vědecké práce. Jejich tvrzení jsou povážlivě nemístná. Jejich vlastní práce nemá přitom nějaký zvláštní význam pro pravdu či nepravdu většiny náboženských tezí. Když už skutečně nechtěně zabloudí na pole filosofie, ignorují jak dějiny, tak rozmanitost filosofických stanovisek, a předstírají, že materialistické názory jsou takřka univerzální, zatímco ve skutečnosti je zastává mezi filozofy jen malá menšina (teolog je pro ně pochopitelně nadávka).“ WARD, K. *God, Chance and Necessity*. Oxford: Newworld Publ., 2001, s. 11–12.
- 2 Srov. např. DUNBAR, R. *Příběh rodu Homo. Nové dějiny evoluce člověka*. Praha: Academia, 2009; LEWIS-WILLIAMS, D. *Mysl v jeskyni*. Praha: Academia, 2007; LEWIS-WILLIAMS, D. – PEARCE, D. *Uvnitř neolitické mysli. Vědomí, vesmír a říše bohů*. Praha: Academia, 2008.
- 3 Srov. POSPÍŠIL, C. V. *Zápolení o naději a lidskou důstojnost. Česká katolická teologie 1850–1950 a výzvy přírodních věd v širším světovém kontextu*. Olomouc: Nakladatelství UP v Olouci, 2014.
- 4 Srov. např. HAVRÁNEK, F. O obyvatelích hvězdových. *Časopis katolického duchovenstva (= ČKD) 1852/12*, s. 335–364. Autor řeší otázku, zda na jiných planetách ve vesmíru žijí inteligentní bytosti, a domnívá se, že ano. Dodnes podnětné je jeho rozlišování kompetencí jednotlivých vědních oborů. Podotýkám, že všechny příspěvky z ČKD lze dohledat na adrese: www.depositum.cz.
- 5 „Jest na mysli míti, že bible účel má učiti o Bohu, nikoliv o přírodě. Bible není k tomu, aby odchovala přírodním vědám pěstitele, nýbrž Boha čitatele.“ PROCHÁZKA, J. *Styky věd přírodních s biblí. ČKD 1888/2*, s. 87–94; 1888/3, s. 138–154; 1888/4, s. 215–225; 1888/5, s. 285–297; 1888/6, s. 331–343; 1888/7, s. 385–391, zde s. 89. Podotýkám, že v citacích z historických textů ponechávám původní pravopis, i když se může výrazně odlišovat od ortografie, již dnes aplikujeme my.
- 6 Srov. např. PROCHÁZKA, M. *Materialismus a křesťanství. Astromonomie. ČKD 1870/3*, s. 161–176; 1870/4, s. 266–284; 1870/5, s. 352–369; 1870/6, s. 438–455.

- 7 Srov. např. PIUS IX. *Syllabus*, ze dne 8. 12. 1864. In: DSH (= DENZINGER, H. – SCHÖNMETZGER, A. HÜNERMANN, P. *Enchiridion symbolorum, definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*. Bologna: EDB, 1995), č. 2912. Zároveň si ale církev osobovala právo vyjadřovat se k tak zvaným omylům v oblasti filosofie, srov. tamtéž, DSH, č. 2911.
- 8 Srov. např. SCHWARZ, H. *400 Jahre Streit um die Wahrheit – Theologie und Naturwissenschaft*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2012.
- 9 DUILHÉ DE SAINT-PROJET, F. *Apologie víry křesťanské na základě věd přírodních*. Praha: Antonín Podlaha (trsl.), Cyrillo-Methodějská knihovna a Nakl. V. Kotrba, 1897, s. 171–172: „K čemu zavazuje nás víra ve příčině rozvoje organické říše, ve příčině postupného projevování se života na zeměkouli? K ničemu. Stačí připomenouti, že obě nejrůznější a sobě navzájem nejvíce odporná učení o té věci – stvoření jedním rázem se stavší (simultánní) a tvoření postupné (sukcesivní) – sdíleli sv. Otcové církevní, učitelé církevní stejně slavní i stejně vážení.“ Citovaný překlad jednak sehrál nemalou roli na poli české katolické teologie, jednak dokládá, že tento postoj byl standardní v rámci evropské katolické teologie. Text knihy je dostupný na adrese: www.cchma.cz.
- 10 HEUSLER, F. *Vědy přírodní a bible*. Brno: Knihovna rajhradských benediktinů, 1888: „Nesprávně chytí descendenci prostě odsuzovati. Darwinovy výklady, že vývoj druhů měl příčinu v nevědomém výběru a zápase, jsou nedostatečné a nesprávné... Descendenční teorie ovšem by se bibli přičila, kdyby ji někdo vykládal dle Darwinovy selekce jen ze příčin vnějších a nahodilých; neboť bible učí výslovně, že všeliké tvorstvo stvořeno dle jistého řádu a plánu. Avšak vývoj druhů ze příčin vnitřních je naznačen v jistém smyslu i svatými otcí.“ Citováno podle recenze: ČKD 1888/4, s. 246–251, zde s. 247.
- 11 Srov. DARWIN, Ch. *The Descent of Man and Selection in Relation to Sex I–II*. London: John Murray, 1871.
- 12 Srov. ROBERT CHAMBERS (1802–1871, skotský žurnalista a evoluční myslitel, zastávce frenologie), *Vestigies of the Natural History of Creation*. London and Edinburgh: W. & R. Chambers, 1884. První vydání díla pod pseudonymem pochází z roku 1844.
- 13 Srov. ČELAKOVSKÝ, F. L. *Růže stolistá. Báseň a pravda*, 1. ed. 1840. In: JAKUBEC, J. (ed.) *Sebrané spisy F. L. Čelakovského II*. Praha: Jan Laichter, 1916, s. 1–64, zpěv LXVI. Srov. také: TOMÍČEK, J. S. *Doba prvního člověčenstva*. Praha: Nákladem Českého Musée, 1846.
- 14 Srov. např. WOLF, J. Doslov. In: DARWIN, Ch. *O původu člověka*. Praha: Academia, 1971, s. 176–200, konkrétně s. 178.
- 15 Srov. DARWIN, Ch. *The Autobiography of Charles Darwin 1809–1882*. BARLOW, N. (ed.) London: Collins, 1958, s. 85–95 (dostupné na www.darwin-online.org.uk). Ve stejném slova smyslu vypovídá článek o osobním rozhovoru českého filosofa s Darwinem: DURDÍK, J. Návštěva u Darwina. *Osvěta* VI, 1876, s. 717–727.
- 16 Srov. Jan Pavel II. *Poselství grémiu Papežské akademie věd*, ze dne 22. října 1996. In: *Enchiridion vaticanum* 17, č. 1353.
- 17 V podobném smyslu se kupříkladu vyjadřoval F. L. Čelakovský ve svém výše citovaném díle z roku 1840.
- 18 Srov. PRANTL, F. Vývoj české botaniky a zoologie v XIX. století. AAVV, *Zdeňku Nejedlému Československá akademie věd*. Praha: Nakl. ČSAV, 1953, s. 477–499, zde 496.
- 19 Srov. RÁDL, E. *Dějiny biologických teorií novověku II. Dějiny evolučních teorií v biologii 19. století*. Praha: Academia, 2006, s. 420–421. Práce vyšla původně v němčině v roce 1909.
- 20 Srov. např. MASARYK, T. G. *Ideály humanitní*. Praha: Čin, 1945, s. 49.
- 21 Srov. ŠTAIF, J. *František Palacký, život, dílo, mýtus*. Praha: Vyšehrad, 2009, s. 285.
- 22 Jako typický příklad uvádím článek, u něhož není udán autor: „Věrohodné-li jest Mojžíšovo vypravování o stvoření člověka? A pochází-li pokolení lidské od jedněch toliko rodičů?“ ČKD 1848/1, s. 22–49. Tato orientace ale nebyla tak docela samozřejmá: srov. např. „V jioafrických koloniích v 19. století často docházelo k tomu, že se podmaňování domorodých etnik ospravedlňovalo pomocí mýtu o Chámovi a jeho synu Kanaanovi (srov. Gn 9–10).“ VORSTER, N. Christian Theology and Racist Ideology: A case Study of Nazi theology and Apartheid theology. *Journal for the Study of Religions and Ideologies* 7, 19 (Spring 2008), s. 144–161, zde 151.
- 23 Srov. BRUNELLI, B. Catholic Church politics and evolution theory. *British Journal for the History of Science* 34, 2011, s. 81–95; ARTIGAS, M. – GLICK, Th. – MARTÍNEZ, R. A. *Negotiating Darwin the Vatican Confronts*. Baltimore: The John Hopkins University Press, 2006.
- 24 Srov. např. POSPÍŠIL, J. *O Bohu Stvořiteli. Traktát spekulativně dogmatický*. Velehrad: Cyrilo-Methodějský spolek na Velehradě, 1923, s. 411.
- 25 Srov. VIENSKÝ KONCIL. *Fidei catholicae*, věroučná konstituce ze dne 6. 5. 1312; DSH, n. 902; srov. ALBERIGO G. (ed.) *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*. Bologna: EDB, 1991, s. 361: „Aby všem byla známa pravda čisté víry a aby se tak zabránilo bludům, definujeme, že kdokoli by se v budoucnosti opovážil tvrdošjně zastávat, že rozumová nebo intelektem vybavená duše není sama sebou a esenciálně formou lidského těla, byl považován za bludaře.“
- 26 Srov. např. ČELAKOVSKÝ, L. Přírodovědecké úvahy o Darwinově teorii. *Osvěta, listy pro rozhled v umění, vědě a politice* VIII, 1877, s. 578–597; 655–674; 728–747.
- 27 Srov. MAREŠ, F. Evoluce a boj o život. *Živa* 1891, č. 5, s. 150–156.
- 28 Srov. například PAVEL ŽELIVAN (KAREL VRÁNA), *Teilhard de Chardin, vědec a apoštol našeho věku*. Řím: Křesťanská akademie, 1968; DE CHARDIN, P. T. *Místo člověka v přírodě*. Praha: Nakladatelství svoboda, 1967; DE CHARDIN, P. T. *Chut' žít, výbor studií a meditací*. Praha: Vyšehrad, 1970.
- 29 Srov. GS, čl. 41.

Summary: **The Czech and World's Theology in the period since 1850 to 1950 face to face the Issue of the Evolutionary Concept of the Origin of Humanity**

In this article the author presents a range of new information about the attitude of the Czech Catholic theology to the merits of modern science, particularly astronomy, evolutionary concept of the origins of plant and animal species, and at last, especially in the evolutionary concept of the origin of humanity. The author draws from contemporary publications from the period since 1850 to 1950.